

Mandel Kinga

**A parlamenti naplók elemzése mint a felsőoktatás-kutatás
egy lehetséges módszere**

**The Analysis of Parliamentary Diaries as a Potential Method
for Higher Education Research**

In the democracies of Western Europe, the Parliament is one of the most important scenes of decision making fora, in which elections ensure the representation of widely supported parties (groups, interest groups). It is a characteristic of Western democracies that the Parliament plays the fundamental role in legislation, and the legal practice and the freedom of speech make the Parliament the most important battle field for the interest groups. This is different in the Central and Eastern European countries, where it is still not clear how much the parties shape the institutions of democracy to their liking, filling it up with traditionally defined customs and rules of procedure. The analysis of parliamentary diaries, which are outstanding sources for political science, sociology, and even education policy analysis, among others, also helps us answer the above question. Several educational and minority research projects have been carried out leaning on the parliamentary diaries, and these convinced the author that the studying of the Romanian parliamentary diaries could lead to the understanding of the changes that the education policy of the country went through between 1990 and 2003. The author complemented and supported the analysis of parliamentary diaries with interviews with members of the educational committee of the Chamber of Deputies and the analysis of party platforms. The author carried out discourse analysis, which has revealed that the essence of Romanian parliamentarianism lies more in the expression, monitoring, legitimization and clashing of platforms than in the influencing of events.

A nyugat-európai országok demokráciáiban a Parlament a döntéshozás egyik legfontosabb színtere. A választások biztosítják, hogy lehetőleg minden széles társadalmi támogatottsággal rendelkező párt (csoport, érdektömörülés) parlamenti képviselőhöz jusson. A nyugati demokráciák azon tulajdonsága, hogy ezen országok jogalkotásában a parlament játszik alapvető szerepet, a joggyakorlás és a szólásszabadság teljes mértékben biztosított – a parlamentet az érdekcsoportok közötti csatározás legfontosabb színhelyévé teszi. Itt ütköznek egymással a különböző érdekek, irányelvek, politikai elképzelések, és itt méretetnek meg az egyes érdekcsoportok emberei is, szakmai tudás, logika, retorika, technika, stílus, rátermettség tekintetében. A parlamenti viták leképezik az egymástól több tekintetben is különböző országok alapvető jellemvonásait, így a parlamenti jegyzőkönyveket tanulmányozva a vizsgált témakörnél szélesebb rálátást is kapunk az adott társadalomról, a demokrácia és parlamentarizmus, működésének módjáról és mikéntjéről is.

A kelet-közép-európai országokban némiképpen eltérő a helyzet, amennyiben ezen országok fiatal demokráciái esetében csak bizonyos mértékig lehet a klasszikus vagy nyugat-európai értelmében vett demokráciákként értelmezni azokat. A pártállami idők alatt feledésbe merültek a rövid ideig (sok esetben csak a két világháború közötti időszakban) megtapasztalt demokratikus eszmék, eljárások, magatartások. Kérdéses, hogy az 1990-

es évek elején történt társadalmi változások nyomán milyen mértékben sikerült az átmenetet egy szocialista típusú társadalmi berendezkedésről demokratikusra megvalósítani. A társadalmi–gazdasági–politikai reformokhoz a társadalom mentalitásának változására van szükség, melynek tulajdonsága, hogy leginkább ellenáll a változásnak.¹ Az általam elemzett régiót az elmúlt évszázadban nemcsak a szovjet befolyás alakította, hiszen a kommunizmust minden kelet-közép-európai társadalom a maga képeire formálta. Befolyásolta a régió fejlődését a közép-kelet-európai, illetve adott esetben balkáni jellegű tradíciók továbbélése is, melyeknek elhanyagolhatatlan szerepük volt a szocializmus egyedi képeinek létrejöttében is. Kérdéses, tehát, hogy e közép-kelet-európai országok a demokrácia intézményeit mennyire formálják a saját képükre, feltöltve tradicionális meghatározottságú szokások, működési eljárások együttesével. Többek között e kérdésre is segít választ adni a parlamenti naplók tanulmányozása.

„*A politikai diskurzusok nyugtalanítóan izgalmas vonása, hogy képlékenyek, mozgékonyak és változékonyak, vagyis nem lehet előre pontosan megmondani, hogy kik vesznek részt bennük, miről szólnak, mire használják őket és meddig terjednek*”² (Szabó, 1996). A parlamenti jegyzőkönyvek kiváló forrásul szolgálnak mind a politológiai, szociológiai, mind az oktatáspolitikai elemzésekhez (ahogyan ezt egyre több a parlamenti naplók elemzésére alapuló aktuálisan megjelenő tanulmány is bizonyítja). A parlamenti naplókra támaszkodva több oktatási és kisebbségi tárgyú kutatás készült Magyarországon és Romániában. Nagy Péter Tibor a kiegyezés és a második világháború közötti időszak oktatáspolitikájának feltárásához használta elsődleges forrásul a magyarországi parlamenti naplót. Reisz Róbert (2003) 1998 nyarának forrongó eseményeit elemezte a román parlamenti naplókra támaszkodva, amikor az állami magyar egyetem létrehozásának kérdése körül kirobbant viták az országot kormányzó koalíció válságához vezettek. Dan Chiribucă (2003) a magyar kisebbség kormányban történő részvételét és a közpolitika befolyásolásának mértékét vizsgálta a román parlamenti naplókra támaszkodva (1996–2000 között). A hivatkozott tanulmányok megerősítettek abban, hogy a román parlamenti naplók tanulmányozása elvezethet az ország felsőoktatás-politikájának 1990–2003 között bekövetkezett változásainak megértéséhez.

Két feltételezésből indultam ki, egyrészt, hogy bár Románia meglehetősen gyenge demokratikus hagyományokkal rendelkező ország, mégis a választások főként a magas részvételi aránynak köszönhetően (pl. 1990-ben 86%, 1992-ben 76%) legitimnek nevezhetők. Az 1989-es társadalmi változások során létrejött kétkamarás parlamenti rendszerben minden társadalmi csoport – függetlenül attól, hogy arányosnak tartjuk-e annak parlamenti jelenlétét – megjelenik és képviseli érdekeit, a parlament így a politikai elit teljes körképét adja. Bár a lényeges alkuk – a politika természetéből adódóan – mint a környező országokban, itt is a háttérben (kulisszák mögött, az árnyékdiplomáciában) zajlanak, indokoltan feltételezhetjük, hogy az élitek megkísérelnek parlamenti képviselőkn keresztül is hatni a törvényalkotás folyamatára. A parlamentben elhangzó beszédek a széles nyilvánosságnak szólnak, azonban a sajtóban megjelenő nyilatkozatokkal ellentétben talán kevésbé manipulatív jellegűek.

¹ E tanulmány keretében nem áll módomban e kérdést részletezni, lehet, nem is szükséges, mert széles szakirodalma van, mind a közép-kelet-európai országok gazdasági, mind oktatási reformja kapcsán (ld. Ladislav Cerych, Reisz Róbert, Cezar Bîrzea, Gabriel Andreescu).

² 103. p.

A másik kiindulópont az a feltételezés volt, hogy a nemzetközi szakirodalomból ismert modellek, melyek az egyes országok felsőoktatás-politikáját leírják³ (OECD, Világbanki jelentések), a felszíni hasonlóságok feltárására tökéletesek, de homályban hagyják a folyamatok mögött zajló konfliktusokat.⁴ Amennyiben az ország jogszabályait, intézményeit és fogalmainat vizsgáljuk, azok a nyugat-európai rendszerekhez hasonló képet mutatnak, amennyiben e jogszabályok nagymértékben a nyugat-európai minták adaptációi, viszont, amint a folyamatot nézzük, feltárul előttünk a román oktatás-csinálás („policy-making”) sajátossága, mely többpártrendszerben is elsősorban a klán-rendszerhez igazodik.⁵ A folyamat vizsgálata során világossá válik számunkra, hogy egy felsőbb szinten meghozott demokratikus döntés vagy intézkedés – a közvetítő-csatornák torzítása révén – hogyan veszíti el identitását, és válik valami teljesen mássá. Az oktatási bürokrácia Romániában talán a leginkább megjegecesedett szervezeti rendszer, ahol a bürokraták egy része több rendszert kiszolgált egyénekből tevődik össze.⁶

A román oktatáspolitikai szakértők nyugat-európai képzettséggel, fogalomhasználatnal rendelkeznek (pl. Bîrzea, Vlăsceanu), elemzéseik így nagymértékben nyugat-európai elemzések mintájára készülnek, néhány kivételtől eltekintve, akik a román realitások mentén próbálják leírni a rendszert (Reisz, Miroiu). Az utóbbi csoportba tartozó szerzők anyagainak tanulmányozása mellett kínálkozik a nyugati oktatáspolitikai fogalomhasználatban kevésbé járatos parlamenti képviselők megfogalmazásainak elemzése, mert ezekben a realitáshoz közelebb képet fedezhetünk fel.

Az egymást követő kormányok összetétele, a kisebbségben, koalícióban vagy parlamenti támogatással kormányzó pártok politikája alapvetően meghatározza a kormányzat és a felsőoktatási intézmények kapcsolatát. A parlamenti viták rávilágítanak arra, hogy milyen körökben születnek a lényegi döntések, kik az oktatáspolitikai fő aktorai, azok az idők során hogyan jöttek létre, és miként léptek be a rendszerbe.

Kutatásom során a parlamenti naplók elemzését a parlament alsó házában oktatási bizottságban részt vevő képviselőkkel készített interjúkkal, valamint pártprogramok elemzésével egészítettem ki, illetve támasztottam alá. A parlamenti naplók elemzését a diskurzuselemzés⁷ módszerével végeztem.

A diskurzuselemzéseknek két típusa ismert: a tudásszociológiai, mely egy előzetesen létező szociológiai kategória (ideológiák, értékek, intézményes pozíciók, előítéletek,

³ A különböző nemzetközileg használt indikátorok (pl. student/staff ratio, oktatásra fordított GDP mértéke stb.) segítségével.

⁴ Az oktatás aktorai közötti kapcsolatrendszert, a tradíció, történelem, politika befolyását.

⁵ A szabályozás és a bürokratikus rendszer bonyolultsága, valamint a hagyományok ugyanis a kijárási kliens-alapon szerveződő rendszernek kedveznek.

⁶ Akik nem a weberi értelemben vagy az angolszász gyakorlat mintájára professzionalizálódott bürokraták, hanem a rendszer tehetetlenségének következtében valamilyen módon egy-egy állásban bennragadt egyének. Visszaemlékezésében Andrei Marga (In: Bilanțul unui mandat [1997–2000]) egykori román oktatási miniszter is leírja, hogy funkciójába lépését követően az első legnagyobb próbatételt az oktatási minisztérium belső bürokráciájának leküzdése jelentette.

⁷ A diskurzus fogalma francia–angol eredetű szó, a discours-ból származik, és jelenthet előadást, beszédet, közlést, sőt olykor szöveget is, jobb híján diskurzusként használják magyarul is.

csoporthovatartozás) létezésének jelei után kutat, és célja az elemzett szöveg kauzális magyarázata, valamint a strukturalistának is nevezett, melynek célja a diskurzív mező struktúrájának leírása. A strukturalista diskurzuselemzés azt vizsgálja, hogy a diskurzusban milyen alternatív tudásformák jelennek meg, ezek 1. milyen kijelentésekből és tematikus kijelentéscsoportokból állnak, 2. Milyen kimondatlan előfeltevéseket hordoznak, 3. Mely szereplők termelik ki és érvényesítik őket, 4. Milyen stratégiák segítségével (Csigó, 1998). A strukturalista elemzés a szerzők többsége (Csigó, Kovács, Szabó) szerint a diskurzuselemzés optimálisabb eszköze, amennyiben magában foglalja a tudásszociológiai elemzést (2. pont), de ugyanakkor nagymértékben túlmutat rajta. A külső nézőpontból meghúzott határok és sajátosságok (azaz a tudomány-szociológiai megközelítés) eleve elrendezik azt, ami csak a diskurzusban rendeződik el (Szabó, 1997). Ezzel szemben a strukturalista diskurzuselemzés, amely struktúrárt interpretál és nem kauzális magyarázatot keres, fenntartja az egész diszkurzív mező leírásának lehetőségét (Csigó, 1998). Foucault (1991) szerint a struktúra határozza meg az egyes kijelentések értelmét, ezért a diskurzus tartalmi interpretációja is csak e struktúra ismeretében lehetséges.

A strukturalista megközelítés a politikai diskurzusok elemzése során azért is indokolt, mert sokféle tényező – a szereplők intézményes pozíciója, eltérő kapcsolata a gazdasági érdekcsoportokhoz, eltérő ideológiai meghatározottságuk, eltérő politikai szocializációs mintáik és tapasztalataik, eltérő részvétel a döntéshozatal felelősségében, eltérő érintettség – egyszerre hat.

Foucault (1991) szerint minden diskurzus korlátozott, „minden társadalomban ellenőrzik, kiválogatják, megnevezik a diskurzus termelését, majd a terméket újra elosztják, mégpedig bizonyos számú eljárás szerint, melyeknek az a szerepük, hogy csökkentsék a diskurzus veszélyeit, uralmukba kerítsék véletlenszerű megjelenését, kiküszöböljék súlyos, fenyegető anyagiságát”.⁸ Foucault (1991) szerint diskurzusok korlátozása kizáró eljárások révén történik, mely lehet külső vagy belső. Három külső eljárás révén korlátozódik a diskurzus, a tiltás (például egyes szavak használatának tiltása), a megkülönböztetett örület (mint a józan ész ellentettje, mely a cenzúrahasználatot legitimálja), valamint az igazságvágy (az igazság akarása, keresése) révén. A diskurzusok belső korlátozó eljárásai: a kommentár (egy szöveg másodlagos elemzése, mely értelmezi az elsőt, új diskurzust teremt, a szerző (aki szintén meghatározza, ill. behatárolja a szöveget), a diszciplína (a tárgy maga is szabályoz, az alkalmazott módszerek, szabályok, eljárások, eszközök révén). A diskurzus alkalmazásának körülményei is meghatározzák, ill. korlátozzák a diskurzust: a szertartás (lehet hallgatólagos, vagy akár külsőleg szabályozott protokolláris), a diskurzustársaságok (melyek titkok kisajátítására vagy feltárása érdekében szerveződnek), a doktrínák (vallási, etnikai, osztály vagy társadalmi helyzetbeli hovatartozás megnyilvánulásai vagy eszközei).

A politikai diskurzusok a foucault-i korlátok mellett néhány specifikus jellegzetességgel is rendelkeznek, melyeket Szabó (1996) határokként definiált. Ezek némelyike a politikum definíciójából származik, ami „nem más, mint a hatalomról szóló beszéd, semleges helyzetéből az emeli ki, hogy a hatalomhoz kapcsolódik”.⁹ Rivalizáló jellegű, az elutasítás és az egyetértés mentén szerveződik, mivel minden politikai megnyilvánulás nyílt vita, más politikai elképzelésekhez viszonyítva szól valamiről és valakikhez¹⁰ (Szabó,

⁸ 869. p.

⁹ Szabó, 1996, 104. p.

¹⁰ Szabó, 1996, 105. p.

1996). A politika világában nincsenek örök személyek és ügyek, rögzített alanyok, stabil objektumok, végérvényes megoldások.¹¹ Szabó (1996) szerint a politikai viták négy alapszerepet használnak: az idegen, az ellenség, az ellenfél és a szövetséges szerepét¹². Ugyanakkor a politikai vitatémák sem teljesen szabadon választottak, amennyiben a rend (és káosz) és közügy (ill. magánügy), valamint a titok és konszenzus témakörök retorikai konstrukciói kijelölik a politika tematikus határait.¹³ A politikai szereplők által alkalmazott stílusnak is megvannak a saját szabályai, illetve határai, lehetőségei és korlátai, melyek közül Szabó (1996) a tényszerűség és absztraktság, jelenidejűség és időtlenség, személyesség és személytelenség ellentétpárokat, illetve határokat említi.

A parlamenti naplók mint forrás, valamint a strukturalista diskurzuselemzés módszerének használata indokoltnak bizonyult, amint azt a módszertani és elméleti jellegű, szemelvényesen bemutatott alábbi eredmények is mutatják. Egyrészt nyilvánvalóvá vált, hogy a sajtót uraló felsőoktatás-politikai problémák kivétel nélkül sorra fellelhetők voltak a parlamenti jegyzőkönyvekben, azonban – és ez a kutatásnak egy fontos hozadéka – a parlamenti naplók tartalma több esetben ellentmondásban volt a politikai pártok képviselői által a sajtónak adott nyilatkozatok tartalmával. Hogy csak egy példát említsék: a tanügyi törvény parlamenti vitája során a Nemzeti Liberális Párt¹⁴ (PNL) hangsúlyozta, hogy nem ért egyet annak különböző (pl. az oktatásra szánt GDP mértékét, valamint a kisebbségek oktatási jogait szabályozó) cikkelyeivel, ezért a végső szavazás során nem szavazták meg magát a törvényt sem. A későbbiek során a sajtónak adott nyilatkozatban azonban a következők hangzottak el: „összességében ez egy jó törvény, mert nemcsak tiszteletben tartja az összes nemzetközi jogi okmányt, de meg is haladja azokat. A romániai kisebbségek jogai messze felülmúlják a legdemokratikusabb országok hasonló jogait.”¹⁵

A parlamentben zajló felsőoktatás-politikai viták két témakör köré csoportosultak. Az egyik a magyar kisebbség államilag támogatott felsőoktatási intézményalapítására tett kísérlete körül zajlott, mely végigkísérte az elmúlt 13 év vitáit, és mely vita ennek megfelelő hangsúlyt kapott a sajtóban is. A másik az akadémiai oligarchia és a nemzeti bürokrácia között a felsőoktatás vezetéséért folytatott küzdelemre összpontosult, e vita azonban kevesebb visszhangot kapott a sajtóban. Közös tulajdonsága a két szervezetnek, hogy mind az akadémiai oligarchia, mind az államapparátus azonos klán típusú elven alapul, az egyik az oktatási minisztériumon keresztül látja az érdekérvényesítés lehetőségét, a másik úgy gondolja, hogy elég erős az akadémiai oligarchián belül ahhoz, hogy ennek kezébe helyezve az irányítást (egyetemi autonómia biztosítása révén) befolyásolni tudja azt.

A viták módja, hangulata és folyamata szélesebb rálátást is biztosított a román demokrácia és parlamentarizmus működésére (annak hiányosságaira), feltárta, hogy melyek a társadalmi kontroll lehetőségei és határai.

A parlamenti viták tanulmányozása során körvonalazódott, hogy a román parlamentarizmus lényege inkább az álláspontok megjelenítése, ellenőrzése, legitimálása és ütköztetése, mint az események befolyásolása. Amint arra is fény derült, hogy a parlamenti jogrend és a jogtechnikai formák nem a demokrácia biztosítékai, hanem a mindenkori kormány eszkö-

¹¹ Szabó, 1996, 106. p.

¹² Szabó, 1996, 107. p.

¹³ Szabó, 1996, 117. p.

¹⁴ Partidul Național Liberal (PNL).

¹⁵ In: *Curierul Național*, anul VI., nr. 1350, 15 aug. 1995.

zei. Egy kezdeti zűrzavaros időszakról eltekintve, amikor a törvényhozási hatalom hamarabb felállt, mint a kormány, azt követően egészen napjainkig a kormányzat törvényhozás feletti uralmáról beszélhetünk, mely uralom hol tekintélyelvűbb, hol latensebb formát öltött.

A kormányzásból kimaradt politikai pártok főként a törvényhozáson keresztül próbálták érvényesíteni felsőoktatási koncepcióikat. A pártok oktatáspolitikájának kiforrottságát nyilvánvalóvá tette a tény, hogy a parlamenti viták során leginkább nem felsőoktatás-politikai koncepciók, hanem politikai ideológiák ütköztek. A politikai pártok többségének – a román Nemzeti Liberális Pártot (PNL) és az RMDSZ-t¹⁶ kivéve – napjainkig nincs kidolgozott felsőoktatás-politikája, sem a szó szoros értelmében vett oktatáspolitikai szakértői. Bár minden párt rendelkezik egy vagy két (felsőoktatási és közoktatási) tanáccsal vagy bizottsággal, – ezek az oktatási rendszer különböző szintjein oktató pedagógusokból vagy egyetemi oktatókból állnak – őket tekintik az egyes pártok szakértőiknek, véleményükre alapozzák tevékenységüket.¹⁷

Annak ellenére, hogy a pártok többsége nem rendelkezett (és mind a mai napig nem rendelkezik) egy jól kidolgozott felsőoktatás-politikával, a parlamenti viták diskurzus-elemzése révén körvonalazódtak a pártok egyedi és jellegzetes felsőoktatás-politikai elképzelései (amelyet más dokumentumok nem tartalmaztak). A pártok némelyike oktatáspolitikai értékek mentén határozta meg az oktatáshoz történő viszonyulását, más pártok oktatáspolitikája a konfliktusok¹⁸ mentén körvonalazódott. A deklarált oktatáspolitikai értékválasztás azonban nem mindig egyezett meg a későbbi tényleges cselekvési aktusok értékválasztásával, amennyiben a cselekvést más erők is befolyásolják.

A pártprogramok és interjúk, valamint a parlamenti naplók elemzése során körvonalazódott, hogy a liberálisok és az RMDSZ rendelkeznek talán leginkább átlátható felsőoktatás-politikával. A liberálisok az oktatás nagyobb mértékű költségvetési támogatását, a bürokrácia csökkentését, szociáldemokrata jellegű érveléssel az esélyegyenlőség biztosítását (a gyerekek iskolázásának a szülők bérétől való függését hangsúlyozták), a politikai pártok között az oktatási rendszer fejlesztésére vonatkozó konszenzus kialakítását tartották elsődlegesnek, érzékelve a nagyfokú bizonytalanságot és állandó fluktuációt mely kihat a rendszerre. A viták során mindvégig a magánoktatás fontossága mellett érveltek, melyet az állami oktatás pozitív alternatívájaként értelmeztek. Hangsúlyt helyeztek ugyanakkor az oktatás gazdasági problémáira, a pedagógusok gazdasági-társadalmi helyzetének tarthatatlanságára. Paradox módon fenntartották a Demokrata Párttal egyező elképzelésüket, hogy az oktatási rendszernek stabilitásra van szüksége azon meggyőződéssel együtt, hogy „igazi forradalomra van szükség az oktatásban”.¹⁹ A liberális és a demokrata képviselőkkel készített interjúból kiderül, hogy elméleti szinten a fogyasztóközpontú oktatási rendszer hívei. Elítélik a jelenlegi rendszert, mely továbbra is szolgáltatóközpontú maradt,²⁰ mely a tanárok, professzorok érdekeit tartatja elsősorban szem előtt

¹⁶ Romániai Magyar Demokratikus Szövetség (RMDSZ) – a romániai magyarok érdekeit képviselni szándékozó egyetlen párt, mely 1990 óta parlamenti mandátummal rendelkezik.

¹⁷ Nagy valószínűséggel (a kialakult tradíciók mellett) e szakértői csoportok társadalmi összetétele magyarázza a román oktatási rendszer „szolgáltató” központúságát.

¹⁸ Gyakran nemzetiségi jellegű konfliktusok.

¹⁹ Lásd a politikusokkal készített interjúk közül a következőt: IOBK – 04 – 2003. 03. 11., 1. p.

²⁰ IOBK – 01 – 2003. 03. 12., 2. p.

és a bürokrácia fenntartását szolgálja.²¹ A liberális képviselő szerint az oktatási rendszer bürokráciája az egyik legerősebb, legkiterjedtebb és legvisszamaradottabb bürokrácia.²²

Az RMDSZ oktatáspolitikája etnikai jellegéből adódóan a romániai magyar kisebbség oktatási érdekeinek képviseletére összpontosít, jelszava mindvégig azonos maradt: anyanyelvű oktatást az óvodától az egyetemig. Oktatási követeléseit a többi politikai pártok, még az egykori koalíciós partnerek is túlzottnak tartották és tartják mind a mai napig. Az RMDSZ nézetei csak némely független liberális értelmiségi körökben (Pro Europa Liga, Helsinki Bizottság) találtak megértésre. A román politikai pártok szerint az RMDSZ nem a választók érdekeit képviseli, hanem saját politikai ötletei megvalósítását erőlteti.²³ Az RMDSZ-nek sikerült politikai programja több pontját gyakorlatba ültetni (pl. anyanyelven tartott felvételi vizsga, magyar csoportok létrehozása a többségi állami egyetemek keretében), az egyik legkritikusabb pont – az önálló, államilag támogatott magyar egyetem létrehozása – továbbra is beteljesítetlen maradt. E téren viszonylag kevés előrelépés történt.

A Nemzeti Kereszténydemokrata Parasztpárt²⁴ (PNȚCD) felsőoktatás-politikájára leginkább képviselői megnyilvánulásából lehet következtetni, melyekből egyértelművé válik e történelmi párt összefonódása az akadémiai oligarchiával. A párt támogatta az egyetemi autonómia kibővítését a szenátusok hatáskörének növelésével, a Román Akadémia szerepének fenntartását és (egyetlen kivételtől eltekintve) konzisztensen (függetlenül attól, hogy éppen kormányban vagy ellenzékben voltak-e) a felsőoktatási kutatások oktatással megegyező értékű szerepét.

A FSN-ből²⁵ PDSR-vé,²⁶ majd PSD-vé²⁷ váló párt²⁸ felsőoktatás-politikája a nemzeti állami bürokrácia fenntartására irányul. E politika, többi társadalompolitikájához hasonlóan, kétarcú, kifelé (nyugat felé) deklaráltan a felsőoktatási rendszer reformját és modernizációját támogatja, míg befelé, a cselekvések szintjén célja a status quo fenntartása, egy erősen centralizált rendszer megőrzése.

A Demokrata Párt felsőoktatás-politikája kevésbé átlátható képet mutat, deklaráltan ugyanis a minőséget és hatékonyságot részesítette előnyben. Ezzel összhangban az országgyűlési viták során a Demokrata Párt²⁹ (PD) képviselőinek érvelésében az oktatási rendszer anyagi és pénzügyi alapjának biztosítása kapott prioritást, viszont e párt képviselői elleneztek a reformokat, állítva, hogy az oktatási rendszernek mindenekelőtt stabilitásra van szüksége.

A Nagy-Románia Párt³⁰ (a továbbiakban PRM) több szempontból is különbözik a másik szélsőséges párttól, Nemzeti Egységpárttól³¹ (a továbbiakban PUNR). Míg a PUNR

²¹ IOBK – 04 – 2003. 03. 11., 3. p.

²² Uo.

²³ Lásd. IOBK – 01 – 2003. 03. 12. Interjú, 9. p.

²⁴ Partidul Național Țărănesc Creștin și Democrat (PNȚCD).

²⁵ Frontul Democratic al Salvării Naționale – Nemzeti Megmentési Front.

²⁶ Partidul Democrației Sociale din România – Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja.

²⁷ Partidul Democrat Social – Szociáldemokrata Párt.

²⁸ Melyet mindvégig leginkább Ion Iliescu, jelenlegi országelnök személyisége határozott meg.

²⁹ Partidul Democrat (PD).

³⁰ Partidul România Mare (PRM).

³¹ Partidul Uniunii Naționale (PUNR).

Erdélyben, Kolozsváron jött létre, alapvetően erdélyi szavazótáborral rendelkezik, és a magyarok ellen irányuló nacionalizmusa egykori valós félelmek³² irracionális továbbélésén alapul, addig a PRM Bukarestben jött létre, szavazói eredetileg az Erdélyen kívüli térségekből származtak, extrémizmusa a magyarok, cigányok, zsidók és más idegenek ellen irányul. A PRM nacionalizmusa (mely a zsidók elhanyagolható mértéke, valamint a cigányok csekély társadalmi jelentőségének következtében egyre inkább a magyarokra irányul) ugyanakkor teljes mértékben politikai indíttatású, cinikus és teljes mértékben funkcionalista, politikai eszköz jellegű nacionalizmus, mely egyszerűen a szavazatok megszerzésére irányul. A PUNR a 2000-es választások során kiesett a parlamentből, szavazói a PRM-táborhoz csatlakoztak. A Nemzeti Egységpárt szétesése előtt a PSD felsőoktatás-politikájának nacionalista változatát képviselte.

A PRM meglehetősen ambivalens képet mutatott, amennyiben támogatta a magán felsőoktatást és az egyetemi autonómiát, de ugyanakkor az állam felügyeleti szerepének elsőrendűségét hangsúlyozta. A PRM felsőoktatás-politikájának ambivalenciáját aktív tagjainak összetétele indokolja, melyet a volt titkosszolgálat (securitate) és egykori vezető tisztséget betöltő kommunisták alkották, akik átmentették pozícióikat mind a közhivatalokba, mind a gazdasági elitbe (állami vállalatok privatizációja során). E két réteg összefonódásából (melynek során létrejött a direktokrácia³³) következik alapvető gazdasági érdekeik ambivalenciája: védelmezniük kell az etatista struktúrákat, mert csak innen irányíthat át jelentős anyagi erőforrásokat a magántulajdoni szférába, amelyben érdekeltségekkel rendelkezik, ugyanakkor a privatizációt is támogatniuk kell egy bizonyos mértékig, mert csak ezáltal biztosíthatják a rendszer fennmaradásához szükséges jövedelemszinteket (Bakk, 2002).

A politikai pártok felsőoktatás-politikai célkitűzésének egyetlen közös pontja, hogy minden politikai párt programja hangsúlyozta az oktatás fontosságát és össznemzeti érdek-jellegét, prioritását, az elméletet azonban nem követte a gyakorlat. „A gyakorlattal mindig rosszabbul állunk³⁴” – ahogy az egyik politikus fogalmazott, utalva arra, hogy bár a törvények megfelelnek a demokratikus értékeknek, a nyugat-európai elvárásoknak, de azok gyakorlatban történő alkalmazása esetleges. Ez a gyakorlat tükröződik az oktatásra szánt állami költségvetés éves mértékén is, amely 1994–1995-ig, a környező országoktól és a saját törvényben előírt minimális összegtől (4%) is elmaradva, a bruttó nemzeti termék 2%-a körül volt, és ebből a felsőoktatásra alig fél százalék jutott, mely messze elmarad a környező országok felsőoktatásra szánt GDP-jétől is, nem is beszélve a nyugat-európai országok felsőoktatási kiadásairól.

A parlamenti vitákban rejlő lehetőségek indokolják e módszer alkalmazásának kiterjesztését más „új” demokráciák (Bulgária, Moldávia, Ukrajna, Szlovákia) felsőoktatás-politikai vizsgálatára is.

Felhasznált szakirodalom

Bakk, Miklós: *Lassú valóság. Cikkék és tanulmányok egy le nem zárult évtizedről*. Ambrozia, Kézdivásárhely, 2002. 7–199. p.

³² Észak-Erdély 1940–1944 közötti területváltozásai következtében a román és magyar népességet felváltva ért atrocitásokra gondolok.

³³ Andrei Cornea kifejezése (1994).

³⁴ Lásd. IOBK – 01 – 2003. 03. 12. Interjú, 8. p.

- Bîrzea, C zar: Educational Policies of the Countries in Transition. Strasbourg, *Concil of Europe Press*, 1994. 7–180. p.
- Bîrzea, C zar: Educational Reform and Power Struggles in Romania. *European Journal of Education*, Vol. 31, No. 1, 1996. 93–109. p.
- Cerych, Ladislav: Educational Reforms in Central and Eastern Europe. *European Journal of Education*. Vol. 30. No. 4. 1995. 5–14. p.
- Chiribuc , Dan & Magyari, Tivadar: The Impact of Minority Participation in Romanian Government. In: *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe*. Robotin, Monica and Salat, Levente (ed), LGI Books, 2003. 73–99. p.
- Csig  Péter: A gazdasági stabiliz ci s diskurzus – a konszolid ci o diskurzusa. *Szociol gi-ai Szemle*, 1998/3, 121–151. p.
- Csigó Péter – Kovács Éva: Európai integr ci o vagy/és kisebbségpolitika? – A román-magyar alapszerződés sajt vit ja. In: *Diskurzusok a vándorlásról*, Budapest, 2000, 252–277. p.
- Dancsi Katalin: Kelet-Nyugat fogságában: Közép-Európa helye szövegek térképén. *Replika*, 43–44. p., 2001. június, 139–155. p.
- Michel Foucault: A diskurzus rendje. *Holmi*, 1991. július, 868–889. p.
- Kovács Éva: „Itt a piros, hol a piros” Kiz r o eljárások a magyar igazságtételi vitában 1990–1992. *Politikatudományi Szemle*, 1995/3, 75–88. p.
- Marga, Andrei: *Bilan ul unui mandat (1997–2000)*. Ministerul Educa iei Na ionale, Bucure ti, 2000. 3–8. p. [Egy mandátum mérlege. Nemzeti Nevelésügyi Minisztérium, Bukarest, 2000. 3–8. p.]
- Róbert, Reisz D.: A magyar egyetem kérdése Romániában. 1998 nyarának történései. In: *Etnopolitika. A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában*. Teleki L szl o Alapítvány, Budapest, 2003, 275–297. p.
- Szabó Márton: Vázlat a politika diszkurzív értelmezéséről. *Politikatudományi Szemle*, 1996/4, 103–132. p.
- Szabó Márton: Lehetséges-e diszkurzív politológia? *Politikatudományi Szemle*, 1997/4, 103–117. p.
- Szabó Márton: Diskurzuselemzés és politikatudomány. *Politikatudományi Szemle*, 2003/3, 41–58. o.